

TRANSATLANTİK KÖLE TİCARETİNE DAİR BİR ANALİZ (Gorée ve Saint Louis Köle Ticareti)

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Öğr. Gör. Hatice DELİBAŞ

Samsun Üniversitesi

Yabancı Diller Yüksekokulu

hatice.delibas@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3539-2350

Gönderim Tarihi: 08.05.2020, Kabul Tarihi: 28.05.2020

Alıntı: Delibaş, H. (2019). Transatlantik Köle Ticaretine Dair Bir Analiz (Gorée ve Saint Louis Köle Ticareti), *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 2(1),32-42.

ÖZ: Bu çalışmanın amacı 18. yy. köle limanları olan Gorée ve Saint Louis'nin Transatlantik köle ticaretindeki rolünü açığa çıkararak Senegambiya ve Afrika üzerindeki etkilerini analiz etmektir. 15. ve 19.yy. arasında etkinliğini sürdüren Transatlantik köle ticareti, köleleştirilmiş milyonlarca Afrikalının deniz aşırı gemi seyahatleri vasıtasıyla kıtalarından koparılıp Yeni Dünya'ya özellikle de Güney Amerika'ya şeker kamışı plantasyonlarında köle olarak çalıştırılmak üzere zorla götürülmesidir. Özellikle Afrika'nın iç kesimlerinden çoğunlukla da Kongo, Mozambik, Angola gibi ülkelerden kaçırılarak ya da esir alınarak getirilen Afrikalıların, Batı Afrika'da Senegambiya bölgesi kıyılarında bulunan Gorée ve Saint Louis adalara getirilerek tutsak edildikleri köle evlerinde gemilerle Atlantik okyanusuna doğru bir yolculuğa çıkıncaya kadar esir olarak bekletildikleri bilinmektedir. Stratejik konumları sebebiyle zamanının en önemli köle ticaret limanları olan bu adalar günümüzde Afrika köle ticaretinin izlerini halen taşımaktadır. Bugün UNESCO dünya mirası sayılan Gorée adası ise, Atlantik köle ticareti döneminden kalan *köle evleri* ve Afrika kıtasından son çıkışı temsil eden ünlü *dönüşü olmayan kapısı*yla her yıl milyonlarca turistini ilgisini cezbetmektedir. Tarihsel bağlamda ise, Batı Afrika ve Atlantik dünyası arasında köle ticareti köprüsü konumunda olan bu iki liman günümüz Amerika'sının ve Avrupa'sının şekillenmesinde de etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Transatlantik köle ticareti, Senegambiya, Kölelik, Gorée, Saint Louis

An Analysis of Transatlantic Slave Trade (Gorée and Saint Louis Slave Trade)

ABSTRACT: This research aims to analyse how 18th century Gorée and Saint Louis slave ports affected Senegambia and Africa by revealing their roles in Transatlantic slave trade. Transatlantic slave trade is the transportation of millions of enslaved Africans to the New World through overseas travels especially to the South America to work as slaves in sugar cane plantations approximately between 15th and 19th century. According to some research on slave trade in West Africa, enslaved Africans who were captured from the inner parts of Africa mostly from Congo, Mozambique and Angola were brought to the islands named Gorée and Saint Louis in the Senegambia region in West Africa and kept as slaves in houses of slaves until they went to America with steamships through Atlantic Ocean. These islands that were important slave trade ports of their time due to their strategic locations still have the traces of African slave trade today. The island of Gorée considered a UNESCO world heritage site today attracts millions of tourists every year with its *house of slaves* from the Atlantic slave trade era and the famous *the door of no return* that represents the final exit from the African continent. In the historical context, these two ports that are the slave trade bridges between West Africa and the Atlantic World have also impact on shaping the America and Europe today

Keywords: Transatlantic slave trade, Senegambia, Slavery, Gorée, Saint Louis

Giriş

Transatlantik Köle Ticareti, yaklaşık olarak 1400'lü yıllarda başlayıp 1900'lere değin süren milyonlarca köleleştirilmiş Afrikalının kıtalarından ve ailelerinden ayrılarak çoğunluğu Karayipler'e olmak üzere, Amerikalara¹ pamuk, şeker, kahve, pirinç plantasyonlarında çalıştırılmak için zorla getirilmesidir (Curtin, 1969; Eltis, 2000; Evald, 1992; Green, 2012; Fage, 1980; Kachur, 2006; Walvin, 1983). Atlantik köle ticareti sistemi tahmini olarak 12 ila 15 milyon Afrikalının Atlantik okyanusu üzerinde insanlık dışı şartlarda taşınmasına neden olmuştur (Kachur, 2006).

Yaklaşık olarak 400 yüzyıl süren Transatlantik köle ticaretinin son derece karışık bir ticaret ağına sahip olduğu bilinmektedir. Üç köşeli ticaret adıyla da anılan bu karmaşık ticaret ağı üç aşamada gerçekleşmektedir (Findlay, 1990) İlk aşama, Avrupa ve Asya'dan gemilerle getirilen ticari ürünlerin Batı Afrika limanlarına getirilmesini, ürünlerin bırakılarak gemilerin kargolarının Amerika plantasyonlarında çalıştırılacak Afrikalı kölelerle doldurulup yola çıkılmasını içermektedir. İkinci aşama ise binlerce kilometre süren zorlu bir Atlantik okyanusu yolculuğunu ve akabinde Afrikalı kölelerin daha doğrusu yolculuktan

¹ Amerika kıtası o dönemde henüz Güney ve Kuzey Amerika olarak ikiye ayrılmadığından, çalışmada Amerikalılar olarak adlandırılmıştır.

sağ kalabilen Afrikalıların plantasyonlara gönderilmesidir. Transatlantik köle ticaretinin son basamağı ise boşaltılan gemilerin kargo kısımlarının bu kez Avrupa'da satılmak üzere değerli ham madde ve ticari ürünlerle doldurulmasını ve böylece tekrar okyanusa yelken açılmasını içerir (Kachur, 2006 s. 14-15).

Avrupa, Afrika ve Amerika kıtaları üçgeninde gerçekleşen bu devasa ticaret ağı Afrika kıtasını sosyal, ekonomik ve insani açıdan sömürerek kıtayı derinden etkilemiştir. Bununla birlikte kıta üzerinde gerçekleştirilen köle ticareti Avrupalı köle tacirlerinin kıtanın iç kesimlerine ilerleyememesi sonucu Batı Afrika kıyı bölgeleriyle sınırlı kalmıştır. Buradan hareketle, bu çalışmada öncelikle Transatlantik köle ticaretinin nasıl ortaya çıktığı incelenerek, Batı Afrika kıyılarında yer alan dönemin stratejik açıdan değer taşıyan köle limanları Gorée ve Saint Louis'nin Transatlantik köle ticaretinde nasıl bir rol oynadığı sorusuna yanıt aranacaktır. Ayrıca, adalar üzerindeki sosyal hayat ve kölelik sistemi analiz edilerek, söz konusu adaların başta Senegambiya² bölgesi ve nihayetinde Afrika kıtası üzerindeki etkileri tahlil edilecektir.

Transatlantik Köle Ticaretinin Ortaya Çıkışı

Afrika'daki kölelik, Transatlantik köle ticareti kadar karmaşık ve kıtalar arası olmasa da tarihi çok daha ötelere giden eski bir kurumdur. Örneğin, 15. yy'de Portekizliler Batı Afrika'ya ilk kez ayak bastıklarında Afrika'da zaten var olan canlı bir kölelik sistemiyle karşılaşmışlardır (Manning, 1990). Bu dönemde gerçekleştirilen köle ticareti kölelik sisteminde kölelerin genellikle savaş sonunda elde edilen ganimet olarak düşünülmesine sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, bazı kaynaklarda sadece köle elde etmek için bile Afrika toplulukları arasında akınlar düzenlendiğinden bahsedilmektedir (Kachur, 2006). Yukarıda ele alınan bilgilerden hareketle Afrika kıtasında köle ticaretinin iki bölümden oluştuğu söylenebilir. Bunları Afrika dışı köle ticareti ve Afrika içi köle ticareti olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

Afrika dışı köle ticareti olmak üzere ele alınacak köle ticaretinin daha çok Sahra, Akdeniz, Kızıl Deniz, Arap ve Hint Okyanusu civarlarında yapılan köle ticaretini içerdiği bilinirken, ikinci grup olan iç köle ticareti Afrika kıtasının kendi içerisinde krallıklar arasında yapılan veya akınlar düzenlenerek gerçekleştirilen türü içermektedir (Perbi, 2001 s. 2-3).

Afrika dışı köle ticareti ilk çağlarda başlayıp modern dönemlere kadar devam etmiştir. Örneğin Eski Mısır, Yunanistan, Roma ve Orta çağ Avrupası köle ticareti vasıtasıyla Afrika'dan köle elde etmişlerdir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1453'te İstanbul'u fethetmesiyle, Karadeniz ve Balkanlardan gelen köle akışı kesilmiş; böylece Avrupa, Afrika ekseninde bir köle ticaretine yönelmiştir (Hill & Buclar, 1992).

Perbi'ye göre köle ticaretinin ikinci ayağı olan Afrika içi köle ticareti ise, Afrika kıtasının kendi içinde gerçekleştirdiği köle ticaretidir. Bu ticaret genellikle Kuzey Afrika ve Batı Afrika arasında ve ayrıca Orta, Güneydoğu ve Doğu Afrika hattında gerçekleşmektedir. Aynı zamanda Batı Afrika ve bu bölgede bulunan Altın Sahili denilen bölge sayısız köle, altın madeni ve ticari açıdan değerli kola cevizi ve fildişi barındırması bakımından köle ticareti için önemli bir konumda bulunduğu dile getirilmektedir (2001).

Transatlantik köle ticaretinin, geleneksel Afrika köle ticaretinden farkı ise, Afrika köle ticaretinde kölelerin bazı haklara sahip olmalarıdır. Hatta içinde buldukları topluluğun lideri konumuna bile gelebildikleri, evlenebildikleri ve doğan çocukların köle olarak doğmadığı durumların olması da mümkündür (Walvin, 1983). Ancak Transatlantik köle ticareti köle olarak yakalanan ya da kaçırılan Afrikalıların tamamen sattıkları kişinin malına dönüştüğü, hiçbir şekilde hiçbir hakkının olmadığı ve bu kişilerin çocuklarının da tıpkı anne babaları gibi hiçbir kurtuluş şansı olmaksızın gönderildikleri kıta olan Amerika'da köle olarak doğup, köle olarak ölecekleri anlamına gelmektedir (Kachur, 1990). Bununla birlikte, Kachur "Afrikalıları köleleştirmek sadece para ya da kar sağlama meselesi değil aynı zamanda ırkçılık meselesidir" (1990, s. 44) diyerek aslından bu durumun sadece kölelik yoluyla çıkar sağlama gibi bir ticari kaygının ötesinde beyazların siyahi insanlar üzerinde bir üstünlük arayışı olarak gördüğünü vurgulamıştır. Buradan yola çıkarak, Atlantik köle ticareti vasıtasıyla Batı Afrika kıyılarından zorla taşınan milyonlarca Afrikalının, aylarca süren gemi yolculuklarında yaşadıklarının, Amerika plantasyonlarında maruz kaldıkları ayrımcılığın Amerika'daki beyaz ve siyahi insanlar arasında ırkçılık fikrini ateşlediğini söylemek mümkündür. Bu dönemde atılan ırkçılık fikrinin tohumları ticari bir kaygıyla başladığı varsayılan Transatlantik köle ticaretinin tartışılması gereken bir diğer boyutudur.

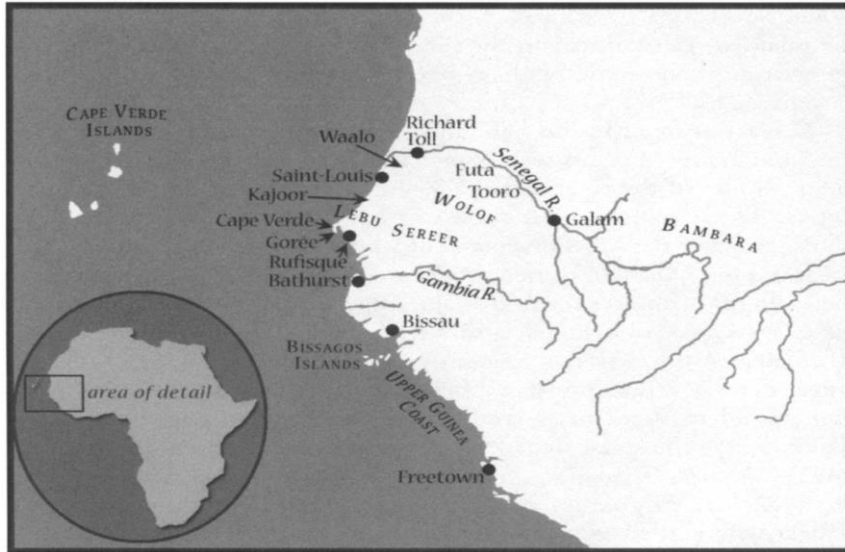
² Araştırmada geçen Senegambiya bölgesi olarak isimlendirilen bölge Senegal ve Gambia'yı içeren Senegal ve Gambia ırmaqları arasında kalan büyük bölgedir. 1981 yılında kurulan Senegambiya Konfederasyonu ile ilgili değildir.

Afrika dış ve iç köle ticareti hattı tarihsel perspektif içerisinde ele alınırsa, Transatlantik köle ticaretinin ortaya çıkışında Portekizli denizcilerin Asya'ya gitmek için yeni bir yol arayışının etkili olduğu çıkarılabilir. Aslında Portekizli denizcilerin ilk kez 1471 yılında Batı Afrika sahillerine demirlediklerinde karşılaştıkları Afrika içi köle ticareti sisteminin daha sonra kıtalar arası bir ticarete dönüşüp Avrupa ekonomisinin kalbi olacağı o günlerde hayal bile edilemezdi (Nunn, 2008). Oysaki Portekizlilerin Batı Afrika bölgesindeki bu ilk temasları neredeyse dört yüzyıl sürecek Atlantik köle ticaretine zemin hazırlamıştır. Ardından, bu çok kârlı devasa köle ticareti pastasından pay almak isteyen İspanyollar, Hollandalılar, İngilizler, Fransızlar ve diğer Avrupalı devletler de bu ticarete ortak olmuşlardır (Manning, 1990).

Portekizlilerin 1400'lü yıllarda Batı Afrika sahillerine adım atmaları ve yerli halktan silah kumaş ve demirden yapıma bazı ürünler karşılığında onlardan köle talep etmeleri, yerli halkın onları daha çok ticaret ortağı olarak düşünmesine sebebiyet vermiştir (Kachur, 1990). Böylece, yerli halk Portekizlilerin sahip oldukları malları satın almaya, karşılığında ise köle olarak yakaladıkları veya tutsak ettikleri Afrikalıları bazen Batı'dan gelen mallar karşılığında bazen de Avrupalıların parası karşılığında satmaya başlamışlardır. Bu bilgiler ışığında, Atlantik köle ticareti için gerekli olan köle ihtiyacının biraz da Afrika yerli halkının eliyle sisteme dâhil olduğunu söylemek çokta yanlış olmaz. Peki, öyleyse neden Afrikalılar, kendi elleriyle Afrikalıları Avrupalılara satmış olabilir? Eltis (2000) yapmış olduğu çalışmada söz konusu problemin yanıtını Afrika kıtasının devasa büyüklüğünü göz önüne alarak, öncelikle kıtada Pan-Afrika kimliğinin henüz oturmamasına bağlar. Bu yüzden, Afrika kıtasında bu anlamda bir birliğin olmaması ve üretim yapmak yerine, köleliğin Afrika kıtasında daha kârlı bir ticaret yolu olarak görülmesi de köleliğin bu kadar hızlı gelişmesinde etkili olan faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Bunlara ilaveten, Amerika kıtasının tarıma elverişli olması ve plantasyonlarda üretilen kahve, tütün ve özellikle şeker kamışı tarlalarında üretilen ürüne Avrupa'nın yoğun ilgisi neticesinde, tarlalarda çalıştırılacak ucuz iş gücüne ihtiyaç doğmasıyla da Afrika'dan Batı'ya doğru ciddi bir köle ticaretinin resmen başlamış olduğu aşikârdır (Fage, 1999).

Senegambiya Bölgesi ve Köle Ticareti Adaları Goree ve St. Louis

Yaklaşık 400 yıl süren Transatlantik köle ticaretinin, ilk olarak Portekizlilerin Batı Afrika'nın sahillerine demirlemesiyle başladığı bilinmektedir (Kachur, 2006). Afrika ve Atlantik köle tarihçisi Curtin ise, Batı Afrika'da ilk kez Transatlantik köle ticaretinin başladığı yerin Senegambiya bölgesi olduğu savını öne sürmektedir. Hatta Senegambiya sahillerinin 16. yy. boyunca ana köle ihracat merkezi olduğunu ve 1526-1550 yılları arasında gerçekleştirilen toplam köle ihracatının %50'sini tek başına karşılayan yerin yine bu bölge olduğunu iddia etmektedir (1969). Bu bağlamda Senegambiya bölgesinin Batı Afrika'da gerçekleştirilen köle ticaretinin en önemli merkez üslerinden biri olduğu ifade edilebilir.

Şekil 1. 19. yy. Senegambiya, Yukarı Gine Sahili, (Klein, 2009, s. 897).

Transatlantik köle ticaretinin başlamasında tarihi bir öneme sahip olan Senegambiya bölgesi aslında Senegal ve Gambia ırmakları arasında kalan büyük bir alandır. Barry ise Senegambia and Atlantic Slave Trade adlı kitabında Senegambiya'yı kuzeyde Senegal ırmağı, güneyde Gambia ırmağı arasında

kalan ve batısında Atlantik okyanusu, doğusunda ise Futa Jallon platosunun eteklerine değin uzanan yer şekilleriyle uyum içerisinde doğal bir bölge olarak tanımlar (1998).

Bu bölgenin Transatlantik köle ticareti açısından en önemli özelliği ise Afrika'yı Batıya ve Atlantik okyanusuna bağlayarak Transatlantik köle ticaretinde bir çeşit köle ticareti köprüsü vazifesi görmesidir (Green, 2012). Bu bağlamda Batı Afrika'dan Atlantik okyanusu yoluyla Amerikalara ve Avrupa'ya doğru büyük oranda bir köle sirkülasyonu olduğu tahmin edilmektedir. Aşağıdaki tabloda Senegambiya bölgesinden 1711- 1810 yılları arasındaki köle ticaretinin Afrika'dan Amerikalara akışı gösterilmektedir.

Tablo 1.

Senegambiya Köle İhracatı: 1711- 1810

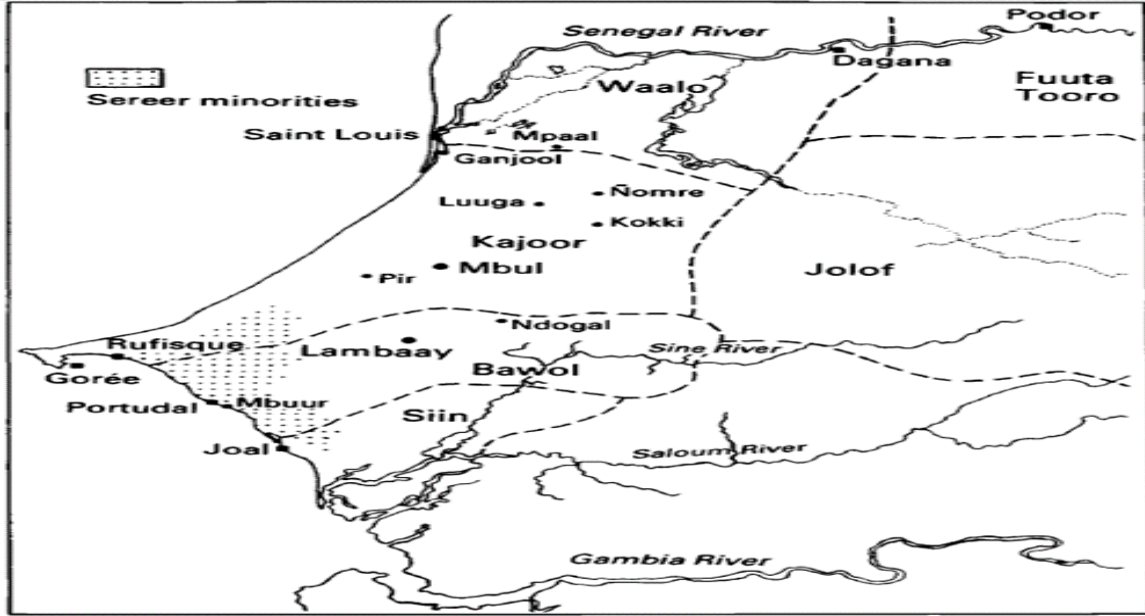
Tarih	Fransızların köle ihracı	İngilizlerin köle ihracı	Toplam köle ihracatı
1711-20	10,300	20,600	30,900
1721-30	13,400	9,100	22,500
1731-40	12,300	13,900	26,200
1741-50	7,700	17,300	25,000
1751-60	6,300	16,200	22,500
1761-70	2,300	11,800	14,100
1771-80	4,000	8,100	12,100
1781-90	17,400	2,900	20,300
1791-1800	3,400	2,800	6,200
1801-10	500	1,500	2,000
Toplam	77.600	104.200	181.800

(Barry, 1998)

Yukarıdaki Tablo 1 de görüldüğü gibi Senegambiya bölgesinden sadece İngilizlerin ve Fransızların yaklaşık 100 yıl içinde ihraç ettiği köle sayısı 180.000'den fazladır. Bu miktar Batı Afrika köle ticaretinin ne denli canlı olduğunu göstermektedir.

Senegambiya bölgesi özellikle de bu bölgede yer alan Gorée adası ve St. Louis, Afrika'nın iç bölgelerinden yerli köle tacirleri vasıtasıyla getirilen Afrikalı kölelerin Transatlantik köle ticareti vasıtasıyla Amerikalara götürülmeden önce getirildiği ve zamanın Afrikalı kölelerinin deyimiyle *dönüşü olmayan kapıdan*³ çıkıp Afrika kıtasından ayrılıncaya kadar bekletildikleri iki önemli yerleşim yerleridir. Gorée adası ve Saint Louis'nin Avrupalı köle tacirlerince sahiplenilmesi ise 17. yüzyılda köle ticareti yapmak amacıyla Avrupalı devletlerce kurulmuş imtiyaz sahibi köle ticareti şirketlerinin Batı Afrika sahillerine demirleyip buraları işgaliyle başladığı bilinmektedir (Barry, 1998; Searring 1993).

³ Dönüşü olmayan kapı Gorée adasında köle evlerinin birinin içinde bulunan okyanusa açılan küçük bir geçittir. Afrikalı kölelerin bu kapıdan geçerek, okyanusa doğru dönüşü olmayan bir yolculuğa çıktıkları söylenmektedir ancak bu durum Atlantik köle ticareti tarihçileri arasında halen bir tartışma konusudur.

Şekil 2. 18. yy Senegambia bölgesi (Searring, 1993).

Öncelikle Afrika kıtasının en batı ucunda, coğrafi konumu gereği son derece korunaklı doğal bir liman olan Gorée adası 1588'de Hollandalılarca işgal edilmiştir. Bölgeyi Hollandalıların elinden alarak *Good Port* (iyi liman) olarak adlandıran Portekizlilerce Gorée bir kez daha işgale uğramıştır. Yaklaşık olarak 1588 ve 1814 yılları arasında Hollandalılar, Portekizliler, İngilizler ve Fransızlar arasında sürekli olarak el değiştirirse de 18. yüzyıl itibariyle Fransızlar adanın kontrolünü ele geçirmiş ve bölgeyi Fransız köle ticaretinin ana karargâhı haline getirmiştir.

Gorée'nin işgalinden sonra, Senegambiya bölgesinin bir diğer stratejik noktası Senegal ırmağı ağzında yer alan Saint Louis 1659'da Fransızlar tarafından ele geçirilerek askeri bir garnizona dönüştürülmüştür (Searring, 1997, Silva, 2017). Adaların içlerine inşa edilen kaleler vasıtasıyla da bu iki yerleşim yeri Avrupalı işgalci güçlerce köle ticaretini yönetmek üzere karakol bölgelerine çevrilmiştir. Bu bölgeler özellikle İngiliz Royal Afrika Şirketi, Fransız Batı Hindistan şirketi ve Hollandalıların kurdukları Batı Hindistan köle ticareti şirketlerince kontrol altında tutulmuştur (Barry, 1998, Eltis, 1979).

Bu iki köle limanının Transatlantik köle ticareti açısından en dikkat çekici özelliği Batı Afrika ve Atlantik köle ticareti arasında bir geçit görevi üstlenmesidir. Böylelikle, Afrika'nın iç kısımlarından toplanan köleler plantasyonlarda devamlı olarak artan köle ihtiyacını karşılamak üzere Senegambiya bölgesine, buradan da Gorée ve Saint Louis adalarındaki köle evlerine getirilerek Atlantik okyanusu üzerinden Batı'ya doğru yolculuğa çıkıncaya dek tutsak olarak tutulduğu kaynaklarda yer almaktadır (Hinchman, 2006).

Gorée ve Saint Louis adaları üzerinde bulunan devamlı köle sirkülasyonu ise çeşitlilik içeren bir köle toplumu oluşmasına katkı sağlamıştır (Searring, 1997). Örneğin, Avrupa köle ticareti tacirlerinin Senegambiya adaları üzerinde yaşayan Afrikalı kadınlar ile evlenmesiyle yeni hibrit bir topluluk oluşmuştur (Everill, 2017; Havik, 2015; Venema, 1978). Habitant denilen bu topluluk, Transatlantik köle ticareti için gerekli olan köle nüfusunu sağlayarak bu karmaşık deniz aşırı köle çarkının işleminde kayda değer oranda etkilere sahip olmuş, bölgeyi sosyal ve ekonomik olarak etkilemiştir.

Saint Louis ve Gorée'de Sosyal Hayat ve Kölelik

15. yüzyıldan beri devamlı olarak işgal edilen Gorée ve Saint Louis adalarında yaşayanların genel olarak özgür Afrikalılar ve kölelerden oluştuğu bilinmektedir. Bununla birlikte, köle ticareti yapmak için bölgeye gelen Avrupalı şirketlerin Gorée ve Saint Louis adalarına kaleler inşa edip buralara asker yerleştirerek kendi garnizonlarına dönüştürmeleriyle Senegambiya bölge nüfusunda bir çeşitlilik oluştuğu anlaşılmaktadır. Searring (1997) Gorée ve Saint Louis adalarının halkını, başta Senegambiya bölgesinin en büyük etnik grubu olan Woloflar, Avrupalı askerler, Avrupalı köle tacirleri, Avrupalıların yerel halktan kadınlarla

evlenmesiyle oluşan Habitantlar⁴, adada yaşayan özgür Afrikalıların ve son olarak ise adalara çalışmaya gelen mevsimlik işçilerin oluşturduğunu ifade etmektedir. Dini açıdan ise adalarda yaşayan Afrikalıların çoğunluğunun Müslüman olduğu belirtilirken farklı ırkların evliliğinden doğan Afro-Avrupalı nüfusun çoğunlukla Katolik mezhebini benimseyen Hristiyanlardan oluştuğu ifade edilmiştir (Searing, 1997).

Böylesine bir çeşitliliği barındıran adalar üzerindeki köle nüfusunu Avrupalıların kontrol altında tutmasının o kadar da kolay olmadığı öngörülmektedir. Bu sebeple olsa gerek adalardaki kölelerin çoğu Signare⁵ denilen iltimas ve güç sahibi olan Afrikalı kadınların kontrolü altında tutulması uygun görülmüştür (Brooks, 1976). Aslında bu kadınların, Batı Afrika'ya köle ticareti yapmak amacıyla gelen çoğunlukla da köle ticareti şirketi olarak adlandırılan Fransız, Portekizli, Hollandalı veya İngiliz olan köle tacirlerinin Afrikalı eşleri olduğu bilinen bir gerçektir (Everill, 2017; Havik, 2015; Hinchman, 2006). Böylece, bölgeden köle tedarik etmekte zorlanan ve edinilen köleleri kontrol altında tutmakta sıkıntılar yaşayan Avrupalılar bölgenin gelenek ve göreneklerine uygun olarak yerel halktan kadınlarla evlenerek bu durumu lehlerine çevirmeyi başarmış olarak gözükmektedir (Searing, 1997). Dolayısıyla da adalardaki köle ticareti, Batı Afrika'nın kadınlarını da köle ticareti sistemine katarak yerli köle sahibi olan ayrıcalıklı bir grup oluşturmuşlardır.

Signaralar ve Avrupalı eşlerinin boyunduruğu altında tutulan adalardaki köle nüfusu ev içi köleler ve ihraç edilen köleler olmak üzere iki kısma ayrılmıştır (Hinchman, 2015). Ev içi köleler köle ihracı için satılmamıştır. Bunun yerine yeteneklerine ve ihtiyaca göre bazen asker, hemşire, bazen terzi bazen de tercüman olarak görev yapmışlardır (Fayer, 2003). Ayrıca, köle sahiplerinin sahip olduğu topraklarda çalışarak üretime de katkı sağlamışlardır. Buna ek olarak, ev işlerinin yerine getirilmesinden, köle evlerinde tutsak olarak tutulan kölelere millet⁶ pişirmekten ve Senegambiya bölgesinin uzak bölgelerine giderek adaların ihtiyacı olan malzemeleri satın alarak getirmekle yükümlü tutulmuşlardır. Signaralar için Fransız köle ticareti şirketi yöneticilerinden olan Sieur De La Courbe izlenimini şöyle dile getirmektedir:

Kaleye geri döndüğümde, ticaret yaptığımız dükkâna girdim. Dükkânda Bieurt ve civar köylerden kumaş ya da pamuktan kıyafetler, millet ve deri satmak için dükkâna gelen pek çok kadınla karşılaştım. Bu kadınlar Senegambiya bölgesindeki tüm ticareti kontrol ediyorlardı. Ayrıca deri almak için bölgenin çok uzaklarına gönderdikleri kadın kölelere de sahiptiler. Bu kadınlar, sahibi oldukları kadın kölelerin kafalarının üzerinde taşıdıkları veya eşeklerle çok uzaklardan taşınarak getirilen derileri çok ucuza satın alıp, satmak için botlarla adalara getiriyorlardı (akt. Searing, 1993, s. 99).

La Courbe'un tarifinden yola çıkarak, Signara denilen bu tüccar kadınların Senegambiya bölgesinde, Atlantik köle ticareti açısından tarihsel bir öneme sahip olduğu ve Avrupalılar ve yerel halk arasında gerçekleştirilen ticaret için önemli bir aracı oldukları yorumunu yapmak mümkündür.

Ancak, ihraç edilen yani Avrupa köle şirketlerine satılmak için ayrılan köleler ev içi denilen kölelerden farklı koşullarda adalarda barındırılmaktaydılar. Bu köleler, genellikle bölgenin çok daha iç kısımlarına akınlar yapılarak zorla kaçırılarak getirilmekteydiler. Çocukken kaçırılıp köleleştirilen ve Karayipler'e satılan yazar Oluadoh Equiano otobiyografisinde kaçırılma anını şu sözlerle tarif etmiştir.

Bir gün, her zamanki gibi, tüm insanlarımız işlerini yapmak için gittiklerinde, geride sadece ben ve kız kardeşim kalmıştık. İki adam ve bir kadın duvarlarımızı aştılar ve yalnızca bir dakika içinde her ikimizin de ağlamamıza veya direnmemize imkân vermeksizin bizi alıkoydular. Ağzlarımızı kapattılar ve bizi en yakın ormanlığa doğru kaçırıldılar (1995, s. 47).

Beninli Oluadoh Equiano'nun kaçırılma anısı, Afrika'nın iç bölgelerinden insanların nasıl zorla kaçırıldığını gözler önüne sermektedir. Kaçırılarak Gorée adasına getirilerek köle evlerinde tutsak edilen Afrikalıların durumuyla ilgili Amerikalı Washington Post muhabiri Keith Richburgs'un sözleri ise dikkat çekicidir.

17. ve 18yy'da Gorée, Afrikalı kölelerin Amerikalara götürmek için kullanıldığı ana transfer noktasıydı. Bu köleler buraya Afrika'nın içlerinden getiriliyor ve yaklaşık 2 ila 2,5 metrelik mağaramsı çimentodan yapılmış hücrelerde 15 veya 20 kişi birlikte tutuluyordu. Bu hücrelerde kargo gemileri gelip onları satın

⁴ Habitant, Avrupalı köle tacirleri ve Afrikalı yerli kadınların evliliğinden doğan çocuklardır.

⁵ Signara kelimesi Portekizce kadın anlamına gelen Signora kelimesinden gelmektedir. Araştırmada kaynaklarda geçen orijinal haliyle bırakılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Searing, 1993, Ze Winters, 2016.

⁶ Millet, sahraaltı Afrika mısır ve mısır unuyla tanışmadan önce en çok tüketilen tahıl ürünüdür. Çalışma içerisinde kaynaklarda geçen özgün haliyle bırakılmıştır.

alıncaya kadar bekletiliyordular ve sonrasında bedenen güçlü kuvvetli neredeyse 20 milyon Afrikalı boyunlarından ve ayak bileklerinden zincirli bir halde ahşap bir tahtanın üzerinde küçük bir kapıdan geçerek Yeni Dünyaya doğru yola çıkıyorlardı (akt. Hinchman, 2015, s. 247).

Washington Post muhabirinin sözlerine ek olarak, Hinchman tarafından Gorée adası ziyareti sırasında fotoğraflanan bu hücre resmi ise ihraç kölelerinin yolculuğa çıkmadan önceki şartlarını gözler önüne sermektedir.

Şekil 3. Gorée adası köle evi, kölelerin tutulduğu hücre (Hinchman, 2015, s. 246).

Bununla birlikte, bazı tarihçiler Gorée adasından ayrılarak Amerikalara gönderilen Afrikalı köle sayısının milyonlardan ziyade binli rakamlarla ifade edilmesi gerektiğini ve Gorée adasının en büyük köle ticareti noktası olarak sanılmasına rağmen köle ihracatının Saint Louis'ye göre daha düşük olduğunu ve kesin bir rakam vermenin zor olduğunu ifade etmektedirler (Curtin 1969).

Transatlantik köle ticaretinin Batı Afrika sahillerinde ve köle limanları Gorée ve Saint Louis'de uygulanmasında kilit bir role sahip köle evi sahibi Signare kadınlarının köle ticaretine bir diğer katkısı ise Mulloto⁷ olarak adlandırılan hem Avrupa hem de Afrika kıtasıyla bağı olan ayrıcalıklı bir sınıfın doğmasına sebep olmalarıdır. Mulloto olarak adlandırılan bu imtiyaz sahibi sınıf, Atlantik köle ticaretinin çıkarlarına hizmet eden köle topluluğunun oluşmasında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Signaların kurduğu Mulluto aileleri diğer bir adıyla Habitantlar Saint Louis ve Gorée adalarındaki kölelerin sahipleri oldukları bilinmektedir (Sparks, 2014). Bu sebeple, Transatlantik köle ticareti için köle satın almak isteyen Avrupalıların anlaşması gereken kişiler de Habitant topluluğu olmuştur. Dolayısıyla, beyaz Avrupalı babalar ve siyahi Afrika kadınlarının evliliğinden doğan bu imtiyazlı sınıf köle ticaretine yatırım yaparak Transatlantik köle ticaretinin gelişmesine katkı sağlamışlardır (Ze Winter, 2016). Bunun yanı sıra, Gorée ve Saint Louis adalarının temiz içme suyu ve yiyecek gibi temel yaşam malzemeleri bakımından ana kıtaya bağımlı olması gerekçesiyle de bu tüccar sınıf adaların yiyecek ve içecek ihtiyacını gidererek ada nüfusunun hayatta kalmasına yardımcı olmuştur (Hinchman, 2015).

Habitantlar, zaman içerisinde Avrupalılara oranla köle ticaretinde hatırı sayılır bir oranda söz sahibi haline gelmişlerdir (Sparks, 2014). Bu durumun nedenlerinden ilki, Habitantların sadece sahip oldukları köleleri Avrupalı köle ticareti şirketlerine satmakla kalmayıp, erkek köleleri Avrupalıların gemilerinde denizci olarak çalıştırıp para kazanmaları, kadın köleleri ise adadaki köle nüfusu için en önemli besin maddelerinden olan milleti hazırlatarak ve köle evlerinde hizmet etmek için kullanarak ihraç edilecek kölelerin bakımını sağlamakla yükümlü tutmalarıdır. Habitantların hem Avrupa'yla hem de kıta içerisindeki kabilelerle yapmakta oldukları bu köle ticareti zamanla Habitantları bölge üzerinde etkili olacak bir köprüye dönüştürmüştür (Searring, 1993, ss. 96-100). Habitantların söz sahibi haline gelmelerinin bir diğer nedeni ise Afrika kıtası üzerindeki sıtma, humma gibi ateşli hastalıklara karşı dayanıklı olmalarıdır. Oysaki

⁷ Mulloto, Avrupalı köle tacirleri ve Afrikalı yerli kadınların evlenip kurdukları aile anlamına gelmektedir.

Avrupalı tacirlerin ve köle şirketi çalışanlarının özellikle de tedavisi zor ve ateşli bir hastalık olan sarıhummaya karşı son derece dayanıksız oldukları bilinmektedir. İngiliz bir denizci olan William Mackintosh bu durumun zorluğunu şöyle ifade etmektedir:

Biz, devamlı olarak sahillere insan sağladık. Bu insanları sahillerin iç kesimlerine doğru yolladık. Ancak her seferinde gönderdiğimiz insandan daha çoğunu gömdük. Hatta benimle beraber sahile ulaşabilen sadece iki diğer adam vardı (akt. Searing, 1993, s. 97).

Mackintosh'un bu tespitinden anlaşıldığı üzere, Senegambiya sahillerinden kıtanın iç kesimlerine doğru köle ticareti için yola çıkan denizcilerin çoğu geriye dönmeyi başaramamıştır. Bununla birlikte kaynaklarda, sarıhummanın Saint Louis ve Gorée adalarına değin gelerek adalardaki nüfusun yaklaşık üçte birini öldürdüğü de yer almaktadır (Barry 1998, Searing, 1993)

Böylelikle Avrupalıların dayanmakta zorlandıkları tropikal hastalıklar Avrupalı kâşifleri kıtanın iç bölgelerine ilerlemelerini zorlaştırarak, Batı Afrika sahillerinin uzağındaki iç bölgelerle köle ticareti gerçekleştirebilmek için araçlara bağımlı hale getirmiştir. Bu sebeple de köle ticareti daha çok Batı Afrika kıyıları ile sınırlı kalmıştır (Aksoy, 2019). Ancak bu durum Avrupalıları durdurmamış, köle ticaretini sahil şeridinden yönetmeye devam etmişlerdir ve durumu lehlerine çevirmek için yeni yollar keşfetmişlerdir (Acmoglu, Johnson& Robinson, 2001). Bu durumu 1985 yılı UNESCO yetkilisi şu sözlerle desteklemektedir.

Tropik ikliminin zor şartları Avrupalıları, nüfusu kasıp kavuran modern tıbbın çaresiz kaldığı hastalıklara karşı Afrikalı kadınlara muhtaç etti... Bu evliliklerden doğan iki ırkın birleşimi Mullotolar ise bu durumdan fayda sağladılar. Rahat iletişim kurabilmeleri sebebiyle hem bir taraftan şirketler arasında doğal birer aracı halindeyken hem de diğer taraftan iç bölgelerinin şefleri ve tüccarlarla iletişim halinde kaldılar (akt. Ze Winters, 2016, s. 57).

UNESCO görevlisinin de ifade ettiği gibi, Avrupalılar aslında kendi çıkarları doğrultusunda bölgenin kadınlarıyla evlenerek sadece Senegambiya bölgesindeki dengeleri değiştirmekle kalmamış aynı zamanda köle sahibi, ayrıcalıklı bir aracı sınıfın oluşmasına sebep olarak yerelde bölge üzerinde genel olarak ise Afrika kıtası üzerinde söz sahibi olmuşlardır. Bu durumdan Afrikalı aracı kesim hem Afrika hem de Avrupa ile irtibat halinde kalarak ciddi oranda zenginlik edinmişlerdir (Eltis, 1979). Fakat, bu durum aynı zamanda Afrika kıtasının içerisinde daha fazla köle satarak kolay para kazanmak isteyen kabileler arasında çatışmaları ateşlemiştir. Batı zenginleşirken Afrika fakirleşmiş ve Avrupa'ya bağımlı hale gelmiştir (Lovejoy, 1989).

Gorée ve Saint Louis Adalarındaki Köle Ticaretinin Senegambiya Üzerinde Ekonomik ve Sosyal Etkileri

Afrika'da kökeni çok eskilere dayanan kölelik kurumu, Avrupalıların ilk kez Senegambiya sahillerine gemilerini demirlemesiyle Avrupa, Afrika, Amerika kıtaları arasında gerçekleşen üç köşeli bir boyuta taşınmıştır. Yaklaşık olarak 400 yıl süren bu ticaret ağı Afrika'nın sosyal ve politik yapısını zedelemiş ve ekonomisine ciddi zararlar vermiştir. (Barry, 1998; Curtin, 1975; Eltis, 2000; Everill, 2017; Kachur, 2006).

Senegambiya bölgesinde bulunan Gorée ve Saint Louis gibi stratejik açıdan değer taşıyan adalar üzerine inşa edilen köle limanları Afrika insanını bir ticaret malzemesine dönüştürerek insan gücünü ve emeğini sürekli olarak sömürmüştür. Bu sömürücü sistem adalar üzerinde Avrupalı beyaz babalar ve Afrikalı siyahi kadınların evliliğinden doğan yeni bir sınıfın doğmasına da sebebiyet vererek kendi halkını köle ticaretinde kullanarak kazanç sağlayan aracı bir topluluk meydana getirmiştir (Hinchman, 2015; Searing, 1993; Ze Winter, 2016). Afrikalı araçlar ufak kazançlar doğrultusunda kendi halkını Avrupa merkezli köle şirketlerine satarlarken, Avrupalılar bu ticaretten endüstriyel devrimi destekleyen ticari açıdan değerli ham maddeleri ve Amerika plantasyonlarda çalışacak gerekli lokomotif insan gücünü sağlayarak bugünkü zenginliklerine ulaşmışlardır (M'Baye 2006; Nunn, 2008).

Senegambiya bölgesine Afrika'nın iç kesimlerine akınlar düzenlenerek, zorla kaçırılarak getirilen Afrikalılar, Afrika üzerinde uzun vadede ekonomik bir kaos yaratarak Afrika'yı toplumsal ve politik açıdan istikrarsız bir hale getirmiştir (M'Baye, 2006). Bunun sonucunda da Senegambiya bölgesinden Amerikalara gönderilen Afrikalılar Amerika plantasyonlarında zor şartlar altında çalıştırılarak aslında kapitalizm teşvik edilmiş, sanayi devriminin ihtiyaç duyduğu ham maddeler Batıya taşınmıştır. Bir başka deyişle Afrikalılar aslında bugünün Batı toplumunun çıkarlarına hizmet etmiştir.

Senegal'in Gorée ve Saint Louis adaları köle nüfusunun iç kesimlerden Senegambiya bölgesine buradan Amerikalara gönderilmek üzere getirildikleri son limanlar olması nedeniyle bölgeyi bir süre ekonomik

açından canlandırırsa da daha sonra bölge ekonomisinin sadece köle ticaretine bağımlı hale getirmesiyle bölgeyi olumsuz olarak etkilemiştir. Bu bağlamda Inikori (1987) Afrika kıyılarının köle ticaretinden genellikle ekonomik ve demografik açıdan olumlu anlamda etkilendiğini ancak köle adaları ekonomisinin zamanla bölge ekonomisine yabancılaşarak kısa dönem ekonomik faydanın uzun vadede bölgeye ve nihayetinde kıtaya zarara verdiğini vurgulamıştır.

Afrika kıtasının ekonomik açıdan gelişmesine izin vermeyen bir diğer etmen ise, Afrika köle ticaretini beslemek için Afrika'nın iç kısımlarına sürekli olarak düzenlenen insan avı akınlarıydı. İçinde bulunulan bu güvensiz ve tehlikeli durum doğal olarak ekonominin gelişmesine izin vermemiştir. Inokori ise, köle ticaretinin beslediği şiddet ve güvensizlik şartları altında herhangi bir ekonomik büyümeyi hayal etmenin bile zor olduğunu ifade ederek, Afrika'nın gerçek anlamda ekonomik büyüme gerçekleştirebilmesi için öncelikle toplumsal hayatı güvenli ve istikrarlı bir hale getirmesi gerektiğinin altını çizmiştir (1987).

Transatlantik köle ticaretinin sosyal açıdan Senegambiya bölgesine dolayısıyla da kıtaya verdiği en büyük zararlardan bir tanesi yetişmiş ve sağlıklı Afrikalıların kıtayı terk etmesidir. Düzenlenen akınlarla Amerikalılara satılan köleler neticesinde Senegambiya nüfusu 1700- 1850 yılları arasında yaklaşık 2 milyon oranında azalmıştır (Klein, 2009). Bu durumu Ransford, "Köle ticareti Afrika'yı en önemli genlerinden mahrum etti. Sonuç olarak kara kıta, şaşkın, çaresiz ve yorgun bir hale büründü" ifadeleriyle gözler önüne sermiştir (akt, M' Baya, 2006, s. 20). Bununla birlikte, köle elde etmek isteyen ve bu yolla kolay para kazanmak isteyen Afrikalı kabileler arasında zamanla gelişen düşmanlık bugünün Afrika'sı içindeki istikrarsızlığın ve çatışmaların temelinde var olan sebeplerden biri olabilir

Sonuç

1400'lü yıllarda Batı Afrika kıyılarında Portekizlilerle basit bir değiş tokuş ticareti olarak başlayıp devasa bir ticaret ve sömürü ağına dönüşen Transatlantik köle ticareti Gorée ve Saint Louis adalarına kurulan köle limanları vasıtasıyla başta Senegambiya bölgesini ve nihayetinde tüm Afrika kıtasını derinden etkilemiştir. Bununla birlikte tropikal iklimin etkisi, sıtma ve sarıhumma gibi hastalıklar sebebiyle Avrupalılar iç bölgelere ilerleyemedikleri için, bölgenin yerel kadınlarıyla evlenerek Afrika kıtası ve kendileri arasında bir köprü vazifesi gören aracı bir kesimin doğmasına neden olmuşlardır. Bu durum Afrikalı köle tüccarı olan aracı kesime ve köle satıcısı konumunda olan kabilelere kısa vadede birtakım yararlar sağlasa da Afrika kıtası üzerinde sosyal, ekonomik, politik ve insani yönlerden onarımı mümkün olmayan sorunlar oluşturmuştur. Bunun sonucunda da Afrika kıtası, zengin yer altı ve yer üstü kaynakları, devasa büyüklüğü, içinde barındırdığı birbirinden farklı ve zengin binlerce kültürü ve dilleriyle günümüzün en önemli ekonomik ve ticari güçleri arasında yer alması gerekirken, içerde ve dışarda çatışmalar yaşayan, az gelişmiş bir kıta haline gelmiştir. Transatlantik köle ticaretinin bu durum üzerindeki etkisi yadsınamaz. O halde akıllarda kalan soru, Transatlantik köle ticareti yaklaşık 400 yıl boyunca Afrika'yı sosyal, ekonomik, ticari ve insani açıdan sömürmeseydi, Afrika kıtası bugünün küresel güç merkezi olabilir miydi?

Kaynakça

- Acemoglu, D., Johnson, S. & Robinson, J. (2001). The colonial origins of comparative development: an empirical investigation. *American Economic Review*, *XCI*, 1369-1401.
- Aksoy, E. (2019). Afrika'da misyonerlik çalışmaları ve sömürgecilik. *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, *1(1)*,11-22.
- Barry, B. (1998). *Senegambia and the Atlantic slave trade*. New York: Cambridge University Press.
- Brooks, G. E. (1976) The signares of Saint-louis and Gorée: Women entrepreneurs in eighteenth-century Senegal. Nancy J. Hafkin and Edna G. Bay (eds), In *Women in Africa: Studies in Social and Economic Change*, California: Stanford University Press.
- Curtin, D. P. (1969). *The Atlantic slave trade: A Census*. Madison: Wisconsin.
- Curtin, D. P.(1975). *Economic change in precolonial Africa: Senegambia in the era of the slave trade*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Eltis, D. (1979). The British contribution to the transatlantic slave trade. *Economic history review*, *32*, 27-211.
- Eltis, D. (2000). *The rise of African slavery in the Americas*. New York: Cambridge University Press.
- Equiano, O. (1995). *The interesting narrative and other writings*. New York: Penguin Press.
- Everill, B. (2017). All the baubles that they needed: Industriousness and Slavery in Saint-Louis and Gorée. *Early American Studies: An Interdisciplinary Journal*, *15(4)*, 714-739
- Ewald, J. (1992). Review article: Slavery in Africa and the slave trades from Africa. *American Historical Review*, *97(2)*, 465-85.
- Fage J. D. (1969). Slavery and the slave trade in the context of West African History. *The Journal of African History*, *10(3)*, 393-404.
- Fage, J. D. (1980). Slaves and society in Western Africa, c. 1445-c. 1700. *The Journal of African History*, *21*, 289-310 doi:10.1017/S0021853700018314.
- Fayer, M. J. (2003). African interpreters in Atlantic slave trade. *Antropological linguistics*,*45*, 281-295.
- Findlay, R. (1990). The triangular trade and the atlantic economy of the eighteenth century: a simple general equilibrium model. *Essays in international Finance*, *177*, 1-44.
- Green, T. (2012). *The rise of the Trans-Atlantic slave trade in Western Africa, 1300–1589*. New York: Cambridge University Press.
- Havik, J. P. (2015). Female entrepreneurship in West Africa: Trends and Trajectories *Early Modern Women*. *10(1)*, 164-177.
- Hill, B. & Buckler, J. (1992). *A history of World societies*, Boston: Houghton Mifflin.
- Hinchman, M. (2006). House and household on Gorée, Senegal, 1758-1837. *Journal of the Society of Architectural Historians*, *65(2)*, 166-187.
- Hinchman, M. (2015). *Portrait of an island: The arthitecture and material culture of Gorée, Senegal, 1758-1837*. Nebraska: University of Nebraska Press.
- Inikori, J. (1987). Slavery and the development of industrial Capitalism in England In British Capitalism and Caribbean slavery: The Legacy of Eric Williams, eds. Barbara Solow and Stanley L. Engerman. Cambridge in the Atlantic Slave Trade, *Anthropological Linguistics*, *45(3)*, 281-295.
- Kachur, M. (2006). *The slave trade*. Philadelphia: Chelsea House Publishers.
- Klein, A. M. (2009). Slaves, gum, and peanuts: Adaptation to the end of the slave trade in Senegal, 1817-48. *The William and Mary Quarterly*, *66(4)*, 895-914.
- Law, R. (1989). Slave-Raiders and middlemen, monopolists and free-Traders: The supply of slaves for the Atlantic trade in Dahomey c. 1715–1850. *Journal of African History*, *30(1)*, 45-68 doi:10.1017/S0021853700030875.
- Lovejoy, P. E. (1989). The impact of the Atlantic slave trade on Africa: A review of the literature. *The Journal of African History*, *30*, 365-394, doi:10.1017/S0021853700024439.

- M'Baye, B. (2006). The economic, political and social impact of the Atlantic slave trade on Africa, *The European Legacy* 11(6), 607-622.
- Manning, P. (1990). *Slavery and African life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Newton, J. (2014). Where the negroes are masters: An African port in the era of the slave trade. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 42(2), 371-373.
- Nunn, N. (2008). The long term effects of Africa's slave trades. *Quarterly Journal of Economics* 123(1), 139-176
- Oliver, R. & Atmore, A. (2005). *Africa since 1800*. New York: Cambridge University Press.
- Perbi, A. (May, 2001). Slavery and slave trade in pre colonial Africa, Latin America Studies, Paper presented at Illionis University.
- Searing, F. J. (1993). *West African slavery and Atlantic commerce: The Senegal river valley 1700-1860*. New York: Cambridge Univeristy Press.
- Silva, F. R. (2017). *The slave trade and the development of the Atlantic Africa port system, 1400s-1800s*, 29(1), 138-154.
- Sparks, R. (2014). *Where the negroes are masters: An African port in the era of the slave trade*. Cambridge: Harvard University Press.
- Unesco (1985). Gorée island of memories, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Venema, L. B. (1978). *The Wolof of Saloum: social structure and rural development in Senegal*, Wageningen: Centre for Agricultural Publishing and Documentation.
- Walvin, J. (1983). *Slavery and the slave trade: A short illustrated history*. London: The Macmillan Press.
- Ze Winters, L. (2016). *The Mulatta concubine: Terror, intimacy, freedom, and desire in the Black Transatlantic*. Georgia: University of Georgia Press.